

BAJA

KÖRSÉTA „AGYONHAJSZOLT IDEGZETŰ PESTIEKNEK”

▼ SZÖVEG ÉS KÉP: TAMÁSKA MÁTÉ

Dunántúli ember csak muszájból megy az Alföldre. A Dunára úgy tekint, mint a régi rómaiak a limesre, amin túl látványra és hangulatra érdemtelen városok terpeszkednek. A kétféle Magyarország legsűrűbben talán Budapesten át érintkezik egymással, de még itt is tartja magát a tisztas távolság. Ott van példának okáért a Déli pályaudvar, amely kizárólag a Dunántúlról fogad vonatokat. Meg Bajáról...

FOTÓ: FORTEPAN

A BARÁTOK TEMPLOMÁT

FŐKÉNT A VÁROS DÉLI RÉSZÉBEN LAKÓ BUNYEVÁCOK LÁTOGATTÁK, AKIK A HARMINCAS ÉVEKBEN MÉG HORDTÁK TARKA NÉPVISELETÜKET. 1966-RA NAGYOT FORDULT A VILÁG, DE AZ ARANYSÁRKÁNY FORGATÁSÁNAK NAPJAIBAN EGY PILLANATRA MEGELEVENEDT ÉS MEG IS ÖRÖKÍTTETETT A RÉGI BÁCSKAI BAJA

A folyómeder évszázadokon át „... szinte kínai falként emelkedett minden törekvés elé, mely a várost közelebb akarta hozni a nagy energiájú és kultúrájú dunántúli centrumokhoz”.

Baja „dunántúlóságát” a vasútnak köszönheti. 1908-ban adták át a forgalomnak a Bátaszék felé kapcsolatot teremtő Duna-hidat. Társadalomtörténeti értelemben ez a híd a dualista Magyarország egyik legérdekesebb alkotása. A többi Duna-híd esetében azt látjuk, hogy azok egy, már meglévő társadalmi és gazdasági kapcsolatnak adtak építészeti formát. Komárom és Esztergom hídja a vármegye két partját kötötte össze. Budapest és Dunaföldvár révszerepe történeti örökség. Baja esete egészen más. A széles és nehezen járható folyómeder évszázadokon át „... szinte kínai falként emelkedett minden törekvés elé, mely a várost közelebb akarta hozni a nagy energiájú és kultúrájú dunántúli centrumokhoz”.

A hasonlatot a szociográfus és diplomata Újpestéri Elemér a 30-as években vetette papírra. Baja mellett ekkor már egy újabb fal emelkedett, a trianoni államhatár, amely már nem a Dunántúltól, hanem Bácska vármegye centrumától vágta el a várost. „Megnőtt feladatainkat jórészt Trianon róta reánk. Bácska elvesztette minden más városát; ma Baja messze vidéknek egyetlen számottevő városa” – áll a város 1936-os költségvetésének bevezetőjében. Az 1920–30-as években egy új Baja volt születőben. Nem volt többé Bácska periférikus kapuvárosa, hanem kapocs a Dunántúl és az Alföld között.

A FŐÉPÍTÉSZ PESTI VENDÉGE

A csonka vármegye székhelyévé tett Baján bőven akadtak tervezési munkák. Ezért is érte meg a fiatal pesti építésznek, Nagy Andrásnak felcserélnie formálódó egyetemi karrierjét a város főmérnöki posztjára. Éber

András szavait idézve: „Szerencsés építész volt, hiszen bőséges lehetőséget kapott, hogy tehetségét kamatoztassa. Mi, bajaiak vagyunk szerencsésebbek, mert munkája gyümölcséből táplálhatjuk városzeretettünket.”

Nagy András néhány évnyi bajai munkássága után írta meg városképi tarcáját, „Körséta a városban (1934)” címmel, melyben magát tős-

gyökeres bajaiként ábrázolva egy képzeletbeli pesti barátját (talán egykori önmagát?) kalauzolja végig a városon. A pesti barát az éjszakai hajójárral érkezett, és reggel, a párában ébredő vízre kitekintve a városnézés nulladik pillanatában hozzáfoghatott „egész héten át agyonhajszott idegzetének” nyugtatásához.

A hajóállomás ma is megvan és a maga módján idegnyugtató is, hiszen az innen induló hajójáratot nem lehet lekésni, mivelhogy nincs. Azaz, hogyné lenne?! Elegáns szárnyashajó bérelhető: Budapest–Baja retúr potom félmillió forintért. Én hát lemondtam a hajókázásról és vele a reggeli élményről, ami „... az utazót kellemesen hangolja és belőle az őszinte öröm hangját csalja ki”.

A hajóállomás ma is megvan és a maga módján idegnyugtató is, hiszen az innen induló hajójáratot nem lehet lekésni, mivelhogy nincs.

A VÁRMEGYEHÁZÁT

A KORÁBBI LAKTANYA HELYÉN MÜNNICH ALADÁR TERVEI ALAPJÁN 1923-BAN ADTÁK ÁT, MA VENDÉGLÁTÓI SZAKISKOLA ÜZEMEL AZ ÉPÜLETBEN (ARCHÍV KÉP – 1956)

FOTÓ: FORTEPAN

A KIKÖTŐ

„Ha ló nincs, a számár is megteszi.” A szovjet metrókocsikból átszerelt dízelvonatok a Dunántúltól búcsúzva rákanyarodnak a gemenci erdő töltésére. Miután kiérnek az erdő zöld alagútjából, recsegve szaladnak fel az évszázados Duna-hídra.

A II. világháborúban elpusztult eredeti híd megkapóan szép, íves vaselemekből állt. A mostani inkább célszerűnek mondható, szinte egybeolvad a bal parton feltűnő ipari tájképpel. A masszív silók és raktárépületek, a vasúti vágányokon árválkodó teherszerek, a súly nélküli rakodódaruk és a mészporthól fehérülő utak láttán nehezen hiszi az ember, hogy Magyarország egyik legjelentősebb folyami kikötőjét látja. De hát pont egy kikötő életében ne lennének gazdasági hullámvölgyek!? Ráadásul minden nézőpont kérdése. A rozsdáövezetbe hajló elhagyatottságot itt-ott feltűnően újszerű, jórészt uniós forrásokból átadott részletek tarkítják, közöttük az ipari táj átalakulásnak első létesítménye, egy zuhanyzós kerékpáros-pihenő.

Nagy András pesti vendégét a kikötőből fiákerrel hozta be. A látogató ugyan hiányolta a gyors taxijáratokat, de nem volt mit tenni: a bajai utak tönkretették a kényes automobilonkat, és a taxisofőrök „visszatértek a gyep-lőhöz”. A modern kikötő és a fiáker, a szabályozott Duna-part és a gát túloldalán burjánzó vályoggyödrök kettőssége az új és a lehanyagló Baja átmeneti együttélésének voltak mulandó tanújelei.

A II. világháborúban elpusztult eredeti híd megkapóan szép, íves vaselemekből állt. A mostani inkább célszerűnek mondható, szinte egybeolvad a bal parton feltűnő ipari tájképpel.

BAJA RÉGI POLGÁRI NYARALÓHELYE,
A „NAGY MURIK” SZÍNHELYE
A DUNÁTÓL TÁVOL FEKVŐ
„LÖKERT” PARK VOLT.
A HARMINCAS ÉVEKBEN
AZONBAN A FIATALSÁG EGYRE
INKÁBB A „DUNA FELÉ ORIENTÁLÓDOTT”
(IDÉZETEK NAGY ANDRÁSTÓL)

FOTÓ: FORTEPAN

JÓVAL EGYSZERŰBB FORMÁBAN
1950-BEN ADTÁK ÁT ÚJRA
A FORGALOMNAK (FENT)
A HÁBORÚBAN FELROBBANTOTT EREDETI,
KECSES VASHIDAT (BALRA LENT – 1908)

Az agyaggyödröket látva, a fejlődés feltétlen híveként ábrázolt pesti vendég végleg elvesztette türelmét: „És, ti ma is, mikor már rájöttetek, hogy kiépített és raktárházakkal, kikötőkkel telerakott Duna-partotok van, és a városnak errefelé kellene terjeszkedni, engeditek a további agyagszedést?”

Nagy András talán jobban tette volna, ha néprajzos vagy művészkolégákat hív Pestről, ők értékelték volna a régi Szentjánosi út mentén felbukkanó látványt, „Bajának e kiaknázatlan festészeti területét”, ahol „ötletszerűen összevissza lékelt, furdalt, kubikolt” terepen „kézi vetéssel dolgozó tégláégetők”, halastavacsák, termő nádasok, kertészetek sorjáltak egymás mellett. A kubikgyödrök romantikáját néhány évtized múltán négyemeletes betonházak célszerű funkcionalizmusa váltotta fel. A pesti vendég kívánsága beteljesedett...

„UTCATÖMKELEG Ó-PLEISZTOCÉN PEREMEN”

Ha egy domborzati térképre nézünk, láthatjuk, hogy a Duna–Tisza közti homokhátság egyedül itt fut ki a partig. Ez a természetföldrajzi energia, az Alföld és a Duna-völgy találkozási pontja volt évszázadokon át Baja kereskedelmi életének mozgatórugója.

A fiáker időközben elérte a Sugovica kanyarulatát, és „hamar felzökkent a város szintjére, a szűk kis Kazinczy utcába”. Baja alföldi viszonylatban hegynek beillő, meredek részsű felett terül el. Cholnoky Jenő plasztikusabb megfogalmazásában: „A város fent van a hátság, az Alföld eredeti ó-pleisztocén felszínének peremén.”

Ha egy domborzati térképre nézünk, láthatjuk, hogy a Duna–Tisza közti homokhátság egyedül itt fut ki a partig. Ez a természetföldrajzi energia, az

Alföld és a Duna-völgy találkozási pontja volt évszázadokon át Baja kereskedelmi életének mozgatórugója. A tájak találkozási formálta identitását, ez alakította ki észak–déli, hosszanti szerkezetét. „Nyugat felé a Kamarás-Duna (Sugovica) és a posványos régen kiöntéses helyei, kelet felé pedig a Kenderes és a Livoda mélyebben fekvő belső vizenyős láposai szabtak határt a terjeszkedésnek. Észak és dél felé azonban az ős-dunai kiemelkedő peremen nem volt akadálya a város fejlődésének.”

A folyókanyarulatok gátjain futó alföldi településekkel ellentétben a történeti Bajának nincsen hangsúlyos főutcája. „A központba befutó országutak a belvárosban elvesztik főút jellegüket, és ide-oda

FOTÓ: FORTEPAN

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TREND FM-EN
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:
TAMÁSKA MÁTÉ

TREND FM
GAZDASÁGI RÁDIÓ CSOPORT

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:
WWW.TRENDFM.HU

kanyargó, tercskékkal szaggatott, körülbelül egyenrangú utcatömkelegben oldódnak fel.”

Ebből a kusza utcatömkelegből utólag vágják ki Baja messze híres főterét, a „bácskai Szent Márk teret”. Solymosi Ede helytörténész egyik cikkében olvashatjuk, hogy: „... miután a 18. század közepén Grassalkovich Antal megszerezte a bajai uradalmat, és a kalocsai érsektől megvásárolta az éppen felépült kastélyt, az épület és a Sugovica (Kamarás-Duna-ág) között lévő házacskából a bunyevácokat (katolikus délszláv lakosság) a város déli részére telepítette”.

A visszafogott ornamentikájú kastélyt az 1896-os millennium évében neoreneszánsz Városházává építették át. Csak néhány évnyi pénztelenség kellett volna hozzá, hogy ne a történeti formákat akadémiásan másoló díszeket kapjon az épület, hanem a századforduló után kibontakozó, az alföldi városházákra (Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Szabadka) oly jellemző, magyaros szecesszió jegyében szülessen újjá. A kései utókor ítéletét az épület kvalitásáról ez nagyban befolyásolta volna. Nem úgy Nagy András modern építészetről rajongó vendégének véleményét, akit feltehetően egy eredeti Lechner-épület sem hatott volna meg: „Szép minden, ami régi és amit a természet alakításával csináltak, csak a Városháza homlokzatát kaparnám le mind a tíz körmőmmel. Azt a sok gipszet és a bádogot nem nézhetem jó szívvel.”

Finomabb eszközökkel ugyan, de a hatvanas években komolyan felmerült az épület túlszűfolt homlokzatának városképi semlegesítése. A piac elköltöztetése után nekiláttak a tér parkosításának is. Állítólag már a fákat is leszállították, mikor kiderült: nincs termőtalaj a tér alatt.

„Szép minden, ami régi és amit a természet alakításával csináltak, csak a Városháza homlokzatát kaparnám le mind a tíz körmőmmel.”

**AZ ÓPLEISZTÓCÉN PEREM
MINT SÉTÁNY 1940-BEN ÉS MA**

A FÁKAT NÉHÁNY ÉVE „A BAJAI SUGOVICA MAGASPARTI SZAKASZÁNAK MEGTÁMASZTÁSA, AZ ÉPÍTETT ÉS TERMÉSZETI KÖRNYEZET VÉDELME” BERUHÁZÁS RÉSZÉKÉNT VÁGTÁK KI

A DUNAI VÁROSKÉPEK TELEPÜLÉSKÉPE
SOROZATUNK TÁMOGATÓJA A

nka
Nemzeti Kulturális Alap

**A „BÁCSKAI SZENT MÁRK TÉR”
A NEORENESZÁNSZ VÁROSHÁZÁVAL,
AUTÓKKAL MANAPSÁG (BALRA) ÉS AUTÓK
NÉLKÜL 1955-BEN (FENT)**

Alkonyattájt ide járna ki a fiatalok, ki tudja, honnan kölcsönzött autóikkal. Aki nem hajt át a főtéren valami említésre méltó géppel tízszer egy este, aligha számíthat nagymenőnek.

„BÁCSKA SZENT MÁRK TERE”

A tér tágassága a fényképeken valóban lenyűgöző, élőben azonban a szinte minden négyzetméter elborító parkoló autók miatt kevésbé érzékelhető. Rávághatnánk, hogy miért nem tiltják ki azokat, csak hogy Baján a főtéren autózás jóval többet jelent, mint közlekedési kérdés!

Esküvők után a násznép főtéren autós felvonulással köszönti az ifjú párt. Alkonyattájt ide járna ki a fiatalok, ki tudja, honnan kölcsönzött autóikkal. Aki nem hajt át a főtéren valami említésre méltó géppel tízszer egy este, aligha számíthat nagymenőnek. A tempó kifejezetten lassú, felvonulás jellegű, amit csak a ritkán felbukkanó menetrend szerinti busz gyorsít fel, a melyet mindenki a lehető leglátványosabb módon igyekszik leelőzni.

Aki nem vezet, az a főtéren háza előtt húzódozó teraszos sörözők valamelyikében üldögél, és fél szemmel figyeli a felvonulókat. Ha valakit untatna mindez, a tér nyitott oldalán a látóhatár alá bukó hatalmas napkorongot nézegetheti: igazi bácskai naplementét, amit nem zavarnak össze holmi felesleges terepkiemelkedések.

A 20. század közepe óta a főtér: csupán néhány épületét cserélték le, de ezeknél is ügyeltek a történetileg adott arányokra. Az élet ritmusa azonban menthetetlenül átalakult. A 30-as évek atmoszférája letűnt világként rajzolódik elénk: „Van e térnek valami ódon, romantikus hangulata. Hepehupás, régi török időkbeli való, durva mész-kövezet, a rajta zajló élet piaci árusaival, várakozó bércsöcsoraival, no meg a járdán körös-körül hangos vitatkozásba vagy tréfálkozásba merülő polgárok csoportjaival, mind egészen egyéni ízt adnak a térnek.”

A PIAC

Bár a főtér elbúcsúzott piaci hangulatától, a város ma is feltűnően élénk piacozóhely. Az 1962-ben felépült Vásárcsarnok bazilikaformájának és téglafalazatának köszönhetően építészeti is tetszetős. Az igazi élet azonban a csarnokon kívül zajlik. Az egész olyan, mint egy középkori templom körül formálódó, kezdetleges település, megannyi színes negyeddel, állandó és alkalmi kofákkal, hengegő furgonosokkal, kínai importőrökkel és persze a bolhapiacozókkal. Utóbbiak hierarchiájának alját a „recycle-ek” (lomosok) zárják, akiktől viszonylag olcsón visszavásárolhatjuk a lomtalanításkor könnyelműen eldobált, régi tárgyainkat.

A piacot fal választja el a külvilágtól, mely pékségek, lángososok, büfék és kocsmák láncolatából áll. Gondoltam, amíg fiákeres barátaim a főtéren megreggeliznek a Nemzeti Szálló elegáns teraszán, én sem töltöm étlen-szomjan az időt. Annál is inkább, mert a délelőthöz képest ugyancsak vidám hangulatú büfére akadtam. A tangóharmonika-hegedű duó a magyar mulatók kötelező repertoárját játssza, kiegészülve a néhai Jugoszlávia kultuszfilmje, a Forró Szél – Surda „majdnem-bácskai” melódiájával.

Az idő gyorsan telik, olyannyira, hogy piaczárásig maradok. Nagy András közben végighajtotta pesti építészbarátját az egész városon, fel, a laktanyából átalakított Vármegyeházig, ahol éppen akkoriban formálódott az új Baja a maga iskoláival, fővárosi kényelmet idéző lakóházaival és villáival, modern kórházzal és üdítő levegőt árasztó, pompás fasoraival. A pesti vendég valósággal el volt bűvölve: „Nem is olyan, mint egy város, inkább, mint egy nagy nyaralótelep!”

Délben már megint a Nemzeti Szálló teraszán üldögélnek: „Pajtáskám, most pedig elég volt a szárazföldön való izzadságos mászkálásból, elviszlek a vízre, Bajának a kellemesebb oldalát megismerni.” Nagy Andrásék természetesen az evezősklubba mennek, ahová nekem nincs bejárásom. A fürdőzéshez azonban tökéletesen megteszi a szabadstrand is. Lubickolok a vízben, a tempók között fel-feltekintek „Bácska Szent Márk terére”, várom a csodát idéző naplementét.

A parti sétány fürdőruhára vetkőzött embereit nézve rá kell jöjjek, hogy a vonatnak van igaza: Bajára nem indulhattam volna máshonnan, csak abból a könnyed fürdés hangulatát megelőlegező Déliből, amely balatoni, velenői-tavi és persze bajai úti céljaival generációk óta kiindulópontja a pihenni vágyó, „agyonhajszolt idegzetű pestieknek”.

AMIT ITT NEM KAPSZ MEG, AZ NEM IS LÉTEZIK

A BAJAI PIACRA KICSIBEN ÁLL EZ
A KELETI NAGY BAZÁROK KAPCSÁN
GYAKRAN ELHANGZÓ MONDAT

RÉGEN „HÁZTARTÁSI ► MENNYISÉGBEN” HASZNÁLTAK LADIKOKAT A BAJAIK

A FÉNYKÉPEK TANÚSÁGA SZERINT EZ
MÉG A HETVENES-NYOLCVANAS
ÉVEKBEN IS IGY VOLT. A LADIKOZÁS
MANAPSÁG TURISZTIKAI
ATTRAKCIÓKÉNT, ÓRIÁSKIVITELBEN
ÉS MENTŐMELLÉNNYEL, SZINTE
BÁRMILYEN MENNYISÉGBEN
ELADHATÓ (ARCHÍV KÉP – 1960)

A tangóharmonika-hegedű duó a magyar mulatók kötelező repertoárját játssza, kiegészülve a néhai Jugoszlávia kultuszfilmje, a Forró Szél – Surda „majdnem-bácskai” melódiájával.

HALÁSZATI MINISZTER

A Bajai Hajómalom Egyesületet 2007-ben magánszemélyek hozták létre azzal a céllal, hogy emléket állítsanak a város életét évszázadokon át meghatározó vízgazdálkodásnak. A halászati miniszter már elkészült, és a működőképes hajómalom felépítése is folyamatban van. Az egyesület prospektusa szerint „... a ma emberének jövőképét a múltbéli dunai élet ismerete határozza meg”.

Mindeközben országos szinten évek óta folyik a vita a halászat jövőjéről. A horgászegyesületek szerint a mai halászat nem hozható összefüggésbe a régi népi mesterséggel, sokkal inkább a gátlástalan rablógazdálkodásról szól. A vitára egy 2015-ös törvénymódosítás tett pontot, amely kimondta, hogy: „Kereskedelmi célú halászati engedély a 2016-os naptári évre, valamint az azt követő naptári évekre nem adható ki.” A halászat múltját bemutató kulturális rendezvények,

kiállítások, kiadványok stb. viszont ugyanezen törvénymódosítás szerint hasznos és támogatandó tevékenységnek számítanak.

Baján udvariasan hártják el kérdéseimet, hogy miért kell tiltani azt, amit ápolnak. Van, aki szerint az asszonyok az okai mindennek, mert nem szerették a sok halat pucolni. Ennyi erővel azonban a horgászatot is betilthatták volna...

A skanzenben szerencsére nem érzékelhető a feszültség. A víz illata, a világítóan fehér kunyhók, a kiszáradt nád és a régi halászeszközök IT-mentes múltidézt ígérnek. Az itt dolgozó önkéntes múzeumpedagógusok szerint a gyerekekre ugyancsak jótékonyan hat a skanzen nyugalma. Summa summarum, nemcsak az agyonhajszolt idegzetű pestieket, de a gyerekeiket is érdemes megsétáltatni Baján.

A JÓZSEFVÁROS EGYIKE BAJA VIDÉKIES KÜLVÁROSAINAK

A KÉPEN LÁTHATÓ VAGÁNY SRÁCOK (1965) MÁR
NAGYAPAKORBAN LEHETNEK, DE A KÜLVÁROS
KÖVES UTCÁI MÉG MA IS A RÉGIEK

TAMÁSKA MÁTÉ
SZOCIOLÓGUS, VÁROS-
ÉS FALUKUTATÓ,
EGYETEMI OKTATÓ